

FÜZFA BALÁZS

Az olvasás világértés

1958-ban született Győrben. Irodalomtörténész, az ELTE Savaria Irodalomtudományi Tanszékének docense. Szakterülete a magyar irodalom története (19. század), Ottlik Géza életműve, illetve a tankönyvírás és az élményközpontú irodalomtanítás programja.

Az olvasás valóban a reneszánszát éli. Magam is úgy látom, hogy soha nem használtunk még annyi betűt, mint ma. S e betűfogyasztásban nagyságrendileg előznek meg bennünket, idősebbeket a tizenévesek. Hiszen naphosszat le sem veszik a szemüket a telefon vagy a számítógép kijelzőjéről. Személyközi kommunikációjuk jelentős része — erről Gloviczki Zoltán is beszél — áttevődött az írásbeliség tartományába. Lényegében a kultúra — vagy az egész élet? — szinte minden területével a digitális eszközök csatornáin keresztül találkoznak.

Betűfalásban és betűgyártásban legyőzhetetlenek a 2000 körül és után született nemzedékek. Ők azok, akiknek már nincsen képzetük egy olyan világról, amelyben nem volt számítógép és mobiltelefon. Felső tagozatosok voltak, amikor megjelent az okostelefon, minden csodák legcsodálatosabbika, amelynek hatalma az életüknek immár minden területét behálózza, és gyakran pótolja is a valóságos élményeket. Mindennapos tapasztalatom, hogy az egyetem folyosóján lányok és fiúk egymással szemben ülve valamennyien a maguk telefonját bámulják, és másokkal kommunikálnak a mellettük vagy a velük szemben ülők helyett. Akik olykor talán éppen csak egy biztató pillantásra várnának, ám ők maguk is inkább lefelé hajtott fejjel adóznak „a nagy misztérium”-nak. Igen, beszélgetni nehéz, és valóban nehezebb egymásra nézni, mint szmájlikat küldözgetni egy távolban lévő barátunk vagy akár ismeretlenek. Az egymásra tekintés, a beszélgetés energiaigényes és fárasztó... És a valóságban ráadásul nagyon őszintének kell lenni. Sokkal őszintébbnek, mint a virtuális világban. Emotikonok segítségével könnyebb „csúsztatni” egy kicsit, a Facebookon könnyebb magunkat szépek láttatni, mint amilyenek a valóságban vagyunk. Merthogy nyilván szelektált információkat, „megdolgozott” képeket lövünk föl magunkról a felhőkbe. Hogy önfeledten várhassuk a lájkok sokaságát — aztán majdnem depressziósak leszünk, ha tegnap 80-at kaptunk, ma pedig csak 65-öt...

A virtuális valóság hatásai

Az utóbbi időben egyre többet olvashatunk a virtuális valóság káros hatásairól. Az alapító atyák nyilatkoznak egyre-másra, miszerint nem tudják, mit is okoz az agyban az online világban való állandó jelenlét. Bizonyos országok ezekben a hónapokban — 2018 telén — tiltják be az iskolai mobiltelefon-használatot. Valószínűleg mi sem halogathatunk már sokáig valamilyen intézkedést ez ügyben. Tanítványainkon nemritkán elvonási tünetek látszanak, ha tíz percig nem nézhetnek rá valamilyen „gép”-re. Tavaly az egyik egyetemi csoportomban „telefonmegnézési szünet”-et akartam bevezetni (egy perc lett volna negyedóránként), de aztán mégsem kellett ezt megtennem, diákjaim szerencsére megérették a szándék-

ban az iróniát és a helyzet groteszkségét. Egészséges ösztöneik még működtek. Vajon meddig?

Radikális kulturális átalakuláson megyünk keresztül a mindennapokban. Nem tudjuk kezelni az „eszközrendszer-váltás”-t, nem tudjuk kezelni az új viselkedésmintákat. Egy tanárt vagy egy szülőlt — a gyerek számára érthetetlen módon — még zavar, hogyha ő a diákhoz, illetve a saját gyerekéhez beszél, a gyermek vagy a tanítvány pedig nem néz rá, hanem a telefonját bámulja és nyomkodja megszállottan. Mert őt ez a fajta viselkedés tartja meg a komfortzónájában... Ha ki kell kukkantania onnan, elveszíti a magabiztosságát, sőt, megsértődik...

Szépirodalom és más
jellegű szövegek

Az olvasás valóban a reneszánszát éli — ám nem abban az értelemben, ahogyan ezt a mai 30–40 év feletti korosztályok értik, és ahogyan ezt ők maguk megélték. Egyáltalán nem a szépirodalom olvasásáról van szó ebben a kijelentésben. Bár mi magunk is tudjuk, hogy szélesebb értelemben véve az olvasás a világ megértését jelenti, a mai tizenévesek egészen más szövegeket olvasnak, mint amilyeneket mi szeretnénk, hogy olvassanak. Próbáltam kompromisszumokat kötni 12. osztályos gimnazista tanítványaimmal pár éve. Az *Iskola a határon*ért cserébe elolvasom a *Trónok harcának* egyik kötetét — ígértem diákjaimnak. Az egyik utolsó órán aztán szégyenkezve kellett bevallanom, hogy csak a 126. oldalnál tartok, mert addig bírtam akaraterővel (ráadásul lényegében egy szót sem értek abból, amit olvastam...). Nem mondhattam nekik ilyen durván, nehogy megsértődjenek — csak utaltam rá —, hogy valószínűleg azzal van a baj, hogy egy művészi értelemben értékelhetetlen, a nyelvi megalkotottság szempontjából irreleváns művel sajnos nem tudok mit kezdeni. Ők ennek ellenére nagyvonalúak voltak, és haladékat adtak nekem az első érettségi találkozásig — az osztály nagy része pedig ráadásul még az *Iskolát* is elolvasta...

Fáj nekünk, magyartanároknak, hogy a Jókai-szövegek, a Mikszáth-szövegek, a „kötelező olvasmányok” általában nem működnek. Persze, magam is tudok kilencéves (!) gyerekről, aki élvezte a *Bánk bánt*, 17 évesről, aki tobzódott a *Beszterce ostroma* olvasásában, egyetemistát, akit lenyűgöz Ady publicisztikája, de ők nem átlagos fiatalok. Ők az a „néhány diák”, akik képesek lennének megvalósítani Bradbury vízióját a *Fahrenheit 451*-ből: a nagy műveket megtanulva mentenék át — fejben — a jövő számára egy könyvégető korból.

Az olvasás mint
erőfeszítés

Nemcsak az egymással való beszélgetés, hanem a szépirodalom olvasása is komoly erőfeszítést igényel. A szöveg alapú megértés magas elvonatkoztatási készséget kíván. Ma erre a többségnek nincs ideje és nincs energiája, de igénye sem. Ha gyermekünk egyik kattintással átvarázsolhatja magát a világ másik végére, miért kellene ehhez neki elolvasnia száz oldalt Jókaiából vagy negyvenet Ottlikből — amíg végre elkezdődik a cselekmény? Hiszen sokkal kisebb energiabefektetéssel jóval gyorsabban eredményeket érhet

**Mit olvassanak
a diákok?**

el az élményszerzésben a telefonjával. Az nem számít, mert egy tizenéves nyilván nem érzékeli, hogy ezek csak felszínes élmények, és a telefon kijelzőjén látható képeknél sokkal nagyobb gazdagságot adhatnának neki a csak az ő fejében megteremtődő, belső képek — amelyek egy igazán jó szövegből kibontakozhatnának.

Az olvasás valóban a reneszánszát éli? Igen, de ahhoz, hogy az idősebb generációk és a fiatalabbak igényei és vágyai közelítsenek egymáshoz, végre el kellene engednünk a múltat. Nem Jókait kell tanítanunk általános iskolában, hanem például a *Harry Pottert* — olyan alkotókat és műveket, amelyeket a gyerekek önfeledten tudnak szeretni. Nem Homéroszt kell olvasatni 15 évesekkel, hanem Verne Gyulát és másokat. Bármit, amit szeretni lehet, és persze van minimális irodalmi értéke. Az *Íliászt* meg az *Odüsszeiát*, az *Antigonét*, a *Háború és békét* majd elolvassák később. Azok, akik igazán fogékonyra válnak a betűkbe rejtett kultúra szépségeire. A többiek pedig úgysem olvassák el most sem, később sem, felesleges kínozzunk őket ezekkel a művekkel. Inkább valamennyiüket arra kellene bátorítanunk, hogy bármit olvassanak, csak pár percre tegyék le végre a telefont, szagolják meg a könyveket, lapozzanak beléjük, rejtse a táskájukba egyet. Aztán majd csak eljön az az idő az ő életükben is, amikor egyszer csak azon veszik észre magukat, hogy nincs szebb és jobb dolog egy téli estén, mint a vackunkba húzódva egy olvasólámpa fényénél világot teremteni. Ehhez persze arra is szükség van, hogy mint szülők és tanárok példát is mutassunk nekik: ne lógjunk örökké mi is a „szerek”-en, tudjunk megszabadulni a kutyuktól, mindig legyen a hónunk alatt egy könyv, ha órára megyünk — és persze ami a legfontosabb: ahhoz, hogy hitelesen legyünk képesek beszélni az olvasás fontosságáról, nekünk magunknak is rengeteget kell olvasnunk. Nem kétséges, hogy a személyes példa mint modell a leghatékonyabb nevelési módszer. Kreativitásra csak kreatívan, élményekre csak élményközpontúan lehet nevelni.

És igenis, még egyszer: engedjük el a múltat! A kötelező olvasmányok listájának átalakításáról szóló riportokkal, interjúkkal, vitacikkekkel, konferenciákkal, posztokkal már Dunát lehet rekeszteni. Vajon miért nem merjük megtenni a radikális tananyag-átalakítást? Miért nem merünk *A kőszívű ember fiai*, *Az egri csillagok* és a *Légy jó mindhalálig* helyett valami mást tanítani? Amivel nem idegenítjük el gyerekeinket az olvasástól, s amivel nem tereljük őket a „kijelző-olvasás” képzelt és álörömei felé?

**Az elithez tartozók
és a leszakadók**

Közben persze tegyük föl magunknak a kínos kérdéseket is. Például azt, hogy vajon miért felejtjük el örökké, hogy mi mindig csak a szűk elitről beszélünk? Akik számára ez az egész ügy egyáltalán probléma — azokról, akiknek a világában még egyáltalán létezik az olvasás mint gyakorlati cselekvési forma és kulturális igény —, nos, ők aligha teszik ki a társadalomnak a 20–30 százalékát. Miért nem tesszük föl a kérdést, hogy mi a helyzet azokkal, akik el sem

Olvasásmódok és megértésmodellek

jutnak az érettségiig? Ők vajon hogyan igazodnak el majd a betűkből rótt piramisban, más szóval az életben? Vajon *A kőszívű...* nem-olvasásánál nem nagyobb baj-e ma Magyarországon, hogy egyre jelentősebb tömegek egyáltalán nem olvasnak, mert alig tudnak olvasni? S a társadalomnak egy másik része pedig azért nem olvas, mert már a szülei és a nagyszülei sem olvastak? Mikor szembesülünk e kellemetlen, de kétségtelenül létező tényekkel?

Ráadásul az örömolvasás helyett a „gyötrelemolvasás” mintázatait adjuk át gyerekeinknek: időre, kijegyzetelve, visszamondási kényszerrel, dolgozatírással megfejelve kérjük azt, aminek őszintén és vidáman, derűsen örülni kellene.

Az iskolában sem konkrét műveket volna jó tanítanunk elsősorban, hanem olvasásmódokat. Betűk általi megértésmodelleket. Az olvasás örömet kellene átadnunk. Egyik diákom a 20 éves érettségi találkozóján jött oda hozzám: „Tanár úr, bevallom, hogy most olvastam csak el, de rájöttem, ez az *Iskola a határon* nem is olyan rossz könyv”. Nagyobb dicséretre aligha vágyom magyartanárként: mert ez azt bizonyítja, hogy ez a „gyerek” még mindig olvas! Húsz év után valahogy eszébe jutott egy könyv, amelyikről 18 éves korában hallott tőlem. És kézbe vette — és elolvasta!

De mi lesz a nemzeti identitással — szokták kérdezni ma már szinte úton-útfélen —, a nemzedékek közötti kulturális párbeszéd esélyével *A kőszívű...* és a többiek nélkül? — Ne féltsük a nemzeti identitásunkat, ne féljünk attól, hogy nem lesz közös témánk a gyerekeinkkel, ha nem olvassák a fent mondott műveket. (Nagyon sokszor már most sincs „közös téma”, mivel már a szülők sem olvasták el *A kőszívű...*-t az iskolában, legfeljebb ők még látták a filmet...) Nézzünk körül a világban, s azt fogjuk látni, hogy Nyugaton már réges-régen nem az a fajta irodalomtanítás dívik, mint nálunk. Sorolhatnánk a példákat az USA-tól Anglián keresztül Ausztriáig, a személyre szabott érettségiig és a diákok választotta olvasmányokig... Nálunk mintha megállt volna az idő. Azt hisszük, hogy az a diák fog majd olvasni felnőtt korában, akit a költők és írók életrajzával gyötörtünk? Akitől azt kérdeztük egy dolgozatban, hogy melyik ajtón jött be Baradlay Richárd valamelyik jelenetben? Hogy Ady Endre milyen szimbólumokat és metaforákat használt a verseiben? Hogy József Attila hány kötetet adott el a *Nagyon fáj!*-ből? Ugyan, dehogya!

Az olvasás valóban a reneszánszát éli... Soha nem volt még ennyi lehetőség a kezünkben, hogy megszerettessük a szépirodalmi olvasást. Soha nem voltak még a diákjaink ennyire a betűhasználatra kondicionálva. Attól tartok azonban, hogy ha nem változnak meg radikálisan a tantervek irodalomból, hamarosan alapvetően elrontunk valamit. Megszerettetés helyett elriasztjuk a gyerekeinket azoktól a szépségektől, amelyeknek megszerzése ugyan egy kicsit fáradtságosabb, mint azt ők megszokták az online világban — mert a világgal könyveken keresztül kommunikálni nyilvánvalóan ne-

A szabadság útja

hezebb, mint okostelefonnal —, ám az élmény páratlansága, mélysége, katarzisa összehasonlíthatatlanul gazdagabb.

Aligha van más út, mint a szabadság útja: ebben is, másban is. Olvasásban is, értékválasztásokban is, művészetértésben is. A napi időbeosztástól kezdve az otthoni házimunkán keresztül az iskolai kötelezettségek önálló teljesítéséig kicsi adagokban adjuk át a szabadságot életünk során gyermekeinknek és tanítványainknak. Igyekszünk őket megtanítani arra, ami nyilván megtaníthatatlan: hogy életük fontos pillanataiban tudjanak majd jól dönteni, hogy jusson eszükbe Petőfi szabadságkiáltása, Ady szeretetvágya, József Attila magánya, Radnóti szelídsége, Örkény humora, Ottlik világának kegyelme, hogy leljenek követni érdemes mintákra ezekben a sorsok teremtette életművekben. Hogy nekik már ne kelljen végigszenvedniük ugyanazokat a szenvedéseket.

Ahhoz, hogy ne váljék feleslegessé évszázadok betűkultúrája, most a mi nagyvonalúságunkra volna szükség. Engedjük el a múltat! Szabadítsuk fel a rendszert, alakítsuk át a prioritásokat! Ehhez pedig mindenekelőtt meg kellene bízunk tanítványaink és gyerekeink egészséges értékválasztásaiban. Ne kényszerítsük rájuk örökké a mi kényszereinket, hanem kérdezzük meg őket, mit szeretnének tenni, és hogyan szeretnének élni. És az értelmi nevelés helyett néha adjunk esélyt az érzelmeknek is. Ahogyan Kosztolányi mondja a *Lenni vagy nem lenni* című írása végén: „De a szívet, azt föl, föl, barátaim!”

Ha így teszünk, akkor az olvasás valóban világerősítés lehet — és bizonytalanságot is a reneszánszát élheti.

Szombathely, 2018. február–március

A VIGILIA KIADÓ AJÁNLATA

John testvér, Taizé

Barátok Krisztusban

Utak
az egyház új értelmezéséhez

Vigilia Kiadó

JOHN TESTVÉR, TAIZÉ

Barátok Krisztusban

Utak az egyház új értelmezéséhez

„Világunk egy hosszú átmeneti szakaszba lépett, amelynek kimenetelét még nehéz felmérni. A keresztény egyház (...) mint a barátság világméretű hálózata, jótékony szerepet játszhat ebben a világban, amely keresi, gyakran vakon, identitását és egységét. Hogy ez lehetővé váljon, egyetlen út áll előttünk: visszatérni a forrásokhoz. (...) Jézus mondta: 'Barátainak mondalak benneteket' (Jn 15,15). Ha mindnyájan Jézus barátai vagyunk, akkor egymásnak is barátai vagyunk.” [A könyv] „Taizének és alapítójának merész vállalkozását mutatja be konkrét példaként vagy inkább példázatként, hogy milyen lehet a barátok hatalmas hálójára Krisztus és az Evangélium szellemében.”

John testvér, Taizé

Ára: 2.400 Ft